

ХАРАКТЕРНІ РИСИ ДИСКУРСУ РЕФЛЕКСІЇ В. ЧЕРЧИЛЛЯ

Наталія БАЗИЛЕВИЧ (Херсон, Україна)

Стаття присвячена дослідженню визначальних ознак дискурсу рефлексії В. Черчилля. Виокремлено основні епістемологічні, комунікативні та стилістичні характеристики дискурсу рефлексії В. Черчилля.

Ключові слова: *дискурс, рефлексія, епістемологія, суб'єктивність, логічність, інтераціональність, образність.*

Сучасні лінгвістичні дослідження характеризуються значною увагою до вивчення різних видів дискурсу. Науковий простір вивчення дискурсу великий і постійно розширюється. Увага вчених зосереджується на вивченні та аналізі різних типів інформації у дискурсі, способів викладу та втілення прагматичної мети комунікантів, дослідженні мовних форм як похідних концептуалізації світу людською свідомістю, а їх значень – як певних структур знання, концептів, що закріплені мовними знаками [7].

Актуальність обраної теми зумовлена загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на комплексне вивчення дискурсів у рамках когнітивно-дискурсивної парадигми.

Метою дослідження є виявлення характерних рис, притаманних дискурсу рефлексії В. Черчилля.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: з'ясувати суть поняття «дискурс рефлексії», визначити основні епістемологічні, комунікативні та стилістичні характеристики дискурсу рефлексії В. Черчилля.

Матеріалом для дослідження послужили історико-мемуарні твори В.Черчилля: «The story of the Malakand Field Force», «The River War», «The World Crisis», «The Second World War».

Поняття «дискурс» розглядається в працях Н. Д. Арутюнової, В. В. Красних, Л. М. Алексеевої, В. І. Карасика, М. М. Макарова, Ю. С. Степанова, Є. С. Кубрякової та інших. Питання поділу та виділення різних типів дискурсу знайшли своє відображення в роботах А. Д. Белової, В. Б. Бурбело, В. І. Карасика, Г. Г. Почепцова, Г. Креса, Н. Н. Миронової, М. М. Полюжината та ін..

Для сучасної лінгвістики є характерним звернення до функціональних і жанрових різновидів дискурсу та їх аналіз на комплексній, міждисциплінарній основі. Наприклад, М. С. Бройтман вивчає лінгвістичні параметри художнього дискурсу Х. Кортасара, А. В. Скрипник розглядає французький поетичний дискурс Середньовіччя, Т. П. Видорова – науково-фантастичний дискурс А. Азімова, Р. Є. Пилипенко досліджує німецький економічний дискурс, Т. Ю. Бледних – історичний дискурс В. Шевчука, Л. О. Козакова – наративний дискурс малої прози О. Гончара та багато інших.

Огляд наукової літератури показав, що на матеріалі англійської мови не вивчався дискурс рефлексії, хоча проблема автора та авторської свідомості досліджувалася такими вченими як В. Кайзер, М. Фуко, Д. Гарднер, В. Виноградов, Б. Корман, М. Бахтін. Проблемі авторської свідомості присвячено декілька досліджень: дисертації Т. Щербакової «Автор і герой у прозі Анатолія Дімарова: еволюція взаємодії», А. Островської «Форми вираження авторської свідомості в літературному творі ХХ століття», Ю. Бамбур «Авторська рефлексія в літературному творі (на матеріалі прози Д. Фаулза)». Але в даних дослідженнях основний акцент зроблено на літературний аспект і недостатньо повно розкрито лінгвістичний аспект. Це дозволяє продовжити дослідження в цьому напрямку.

Крім того, творчість В. Черчилля, великого політичного і державного діяча, блискучого оратора, лауреата Нобелівської премії з літератури, лідера, який зміг об'єднати націю у час небезпеки, становить цілу епоху в культурно-історичному розвитку не тільки Великобританії, а й Європи. Вона пройнята масштабним баченням історії, майстерним та своєрідним розкриттям ідеї обраної епохи, тому представляє інтерес.

Спираючись на дослідження Д. Дьюї, М. Варій, О. М. Холодної, визначаємо феномен «рефлексія» як мисленнєво-мовленнєвий конструкт (комплекс ментальних операцій), що є джерелом трансформування досвіду В. Черчилля, його знань про світ. Свою технологію літературної творчості Черчилль пояснював так: «Мені не шкода витратити 12 – 13 годин на

зосереджені роздуми, щоб потім створити оригінальний твір» [5:271]. Відповідно, «дискурс рефлексії автора» може бути визначеним як форма використання мови в певному реальному часі, що відображає рефлексивний тип творчої, соціально активної людини і створюється з метою реалізації певної авторської інтенції та актуалізується у зв'язному тексті, «що включає в себе і екстралінгвістичні фактори (знання про світ, думки, установки, цілі адресанта тощо) необхідні для його розуміння»[1; 4; 6;].

Аналіз текстів історико-мемуарних творів В.Черчилля дозволяє зробити висновок, що дискурс рефлексії Черчилля вирізняється своєю епістемологією (термін М. Фуко), тобто своїми критеріями істинності зображення та аналізу історичних подій. У більшості випадків у творах В.Черчилля превалюють авторська точка зору, оцінка і сприйняття, які є критеріями істини в його текстах: «*I give my testimony according to the lights I follow*» [10: xiv], «*In these pages I attempt to recount some of the incidents and impressions which form in my mind the story of the coming upon mankind of the worst tragedy in its tumultuous history*» [11: 15]. В. Черчилль неодноразово наголошує, що події які він описує та аналізує, подаються з точки зору особи, яка несла основну відповідальність за хід війни та політику Британії: «... *give a current account of these tremendous events as they were viewed at the time by one who bore the chief responsibility for the war and policy of the British Empire and Commonwealth*» [1: xii]; «... *I have described as I saw them the events leading to the Second World War...*» [13: xiii]. В. Черчилль також підкреслює, що він у своїх спогадах покладався в основному на документи (багаточисленні листи, записки, протоколи, журнали бойових дій, військові депеші, директиви, меморандуми), які були написані ним під час тих великих подій: «*Again I rely upon the series of my directives, telegrams, and minutes, which owe their importance and interest to the moment in which they were written, and which I could not write in better words now*» [13: xiii]. Отже дискурс рефлексії Черчилля вирізняється синтезом суб'єктивності та документальності.

Характерною рисою дискурсу рефлексії В. Черчилля є також логічність, тобто він відзначається стрункністю викладення думок, здатністю автора

послідовно будувати свої судження. В. Черчилль зауважує: «Я < ... > встиг зрозуміти: коли «правильно хочеш писати – намагайся правильно мислити»» [8: 120]. Тексти його міркувань так структурно організовані, що процес оформлення авторської думки легко декодується читачем. Сприйняття текстів також полегшується тим, що думка В. Черчилля логічно і структурно представлена в абзаці таким чином, що надходження інформації до адресата оптимально організоване: «*I began to see that writing, especially narrative, was not only an affair of sentences, but also of paragraphs. Just as the sentence contains one idea in all its fullness, so the paragraph should embrace a distinct episode; and as the sentences should follow one another in harmonious sequence, so the paragraphs must fit on to one another like the automatic couplings of railway carriages*» [9: 208]. Тому читач отримує інформацію як логічно завершену.

Наступною характерною рисою дискурсу рефлексії В. Черчилля є інтеракціональність, яка віддзеркалюється у семантиці тексту та «певній моделі інтерпретації тексту» [3], тому що навіть «мислення, яке повинно бути найсамотнішою з усіх діяльностей, насправді ніколи не відбувається без партнера чи товариства в абсолютному значенні цих слів» [1: 75-76].

Взаємодія В. Черчилля з читачем має регуляторний та стимулюючий характер, тому що В. Черчилль керує, визначає напрям та спрямовує увагу читача на певні моменти, а також, заохочуючи адресата до аналізу зображуваних подій, намагається вплинути на його оцінку та емоції. Взаємодія В. Черчилля з читачем актуалізується: 1) рамковими компонентами тексту(заголовками розділів та планом розділів), епіграфами (рядки з віршів, цитати з творів, рядки з Біблії). Використовуючи дані засоби, автор допомагає читачеві зорієнтуватися в тексті, налаштуватися на певне сприйняття інформації;

2) безпосереднім звертанням до читача: «*The reader will recall my minute to the Chief of Staff ...*» [15: 92];

3) коментуванням автором своїх намірів або вербалізацією автором своїх мовних дій, які виступають як прогноз подальших дій автора: «*In these pages I*

attempt to...» [10: 15], *«I shall in a later volume explain ... »* [10: 142], *«I may mention here ...»*[10: 224], *«Here must be noted ...»*[13: 20], *«The reader will notice that... »* [13: 71]. Наприклад, пояснюючи преорітетність введення нової інформації, автор готує читача до сприйняття цієї інформації: *«It will be convenient to complete here the tale of the destruction of the Italian Empire and armies in East Africa, which formed the accompaniment of so many graver events elsewhere»* [12: 82]; або автор наголошує на важливості інформації, яку він передає читачеві: *«Here must be noted once more the dominating influence of the war at sea on the fortunes of the Eighth Army»* [13: 20]; або автор повідомляє тему своїх міркувань: *«The main question which the ensuing chapters will probe and expose is whether His Majesty's Government by their action influenced <...> Hitler's movements in South-East Europe ...»* [12: 27].

4) регулюванням порядку сприйняття інформації, використовуючи маркери послідовності *«now»*, *«here»*, *«later»* *«it is time»*: *«We may now review up to this point the course of memorable battle»* [11: 66], *«...which will be explained later»* [12: 178], *«It is time to go to the other Camp...»* [11: 265];

5) наданням настанов, як краще зрозуміти точку зору автора : *«If the reader is to understand this tale and the point of view from which it is told, he should follow the author's mind in each principal sphere of causation»* [16: 19];

6) апелюванням В. Черчилля: а) до пам'яті читача – *«The reader will recall the importance I had attached to ... »*[11: 139], *«It must be remembered that ... »* [12: 173], *«The reader may have in his mind the description of the Malakand as a great cup with jagged clefts in the rim»* [4,с.47];

б) до уяви читача: *«I shall not take the reader far from the scene of action. He is free and his imagination may lead him back to the highland valleys, where he may continue for a space among camps and men, and observe the conclusion of the drama»*[16: 142];

7) інтимізацією відносини з читачем, яка актуалізується у дискурсі маркерами солідарності *«we may now...»*, *«we must now...»*, *«but let us...»*, *«we can now...»*:

«*We must follow the story to its bitter end*»[13: 131], «*We may now review up to this point the course of memorable battle*» [11: 66].

Варто зауважити, що інтенція В. Черчилля створити атмосферу взаєморозуміння з читачем є причиною появи метатекстів. За допомогою метатекстів модусного плану автор передає власне бачення чи власне відношення до зображуваної ситуації чи події. Наприклад, з допомогою метатексту «*one I could not share*», який вводиться протиставним сполучником «*though*» автор підкреслює суб'єктивне ставлення до питання ведення воєнних дій в Італії: «*This was no doubt a military opinion of high authority, though one I could not share*» [14: 24]. Або наприклад, за допомогою метатексту у формі риторичного запитання «*and who could doubt its coming?*» («I didn't doubt») автор делікатно натякає на власну здатність передбачати, наперед визначати хід політичних подій та впевненість у власних передбаченнях: «*In this hours I knew that if war came – and who could doubt its coming? – a major burden would fall upon me*» [10: 358].

Метатексти диктумного плану передають авторські інтенції уточнити, доповнити, деталізувати чи інформацію. Наприклад, за допомогою метатексту «*all too brief, but invaluable*» автор передає додаткову інформацію про роль сигналів радіолокаційних установок під час бойових дій: «*In their decisive contribution to victory in the day battles they were supported and supplemented by other stations of new technical design, which gave warning – all too brief, but invaluable – of the approach of the low fliers*» [12: 41], або автор уточнює інформацію: «*The all important convoy with the leading brigade (the 53 rd) of the 18th Division and ...*» [13: 34].

Тексти дискурсу рефлексії В. Черчилля вирізняються також художнім сприйняттям дійсності, силою авторського уявлення, барвистістю, тобто образністю, що є проявом особливих когнітивних здібностей автора. Образність реалізується шляхом використання ряду тропів: епітетів, порівнянь, метафор, метонімії, персоніфікації.

Черчилль широко використовує епітети. Наприклад, образ процвітаючої епохи королеви Вікторії, тобто образ минулого, створюється за допомогою епітетів *plamy, secure, prosperous, still*: «*It was the custom in the palmy days of Queen Victoria for statesmen to expatiate upon the glories of the British Empire, and to rejoice in that protecting Providence which had preserved us through so many dangers and brought us at length into a secure and prosperous age*» [16: 1], «*Every night while the world had supper, it was running still*» [16: 5].

Суперечливий образ сучасного йому світу В. Черчилль відтворює за допомогою епітетів: *horrible, fateful, fugitive, violent, grim, tragic, sedate*: «*Now for four horrible years thirteen provinces of France had lain in the rigorous grip of Prussian military rule*» [10: 4], «*... he reigned in increasing decrepitude at the summit of the British system for nearly four fateful years*» [10: 34], «*Ten years is a long time in this fugitive world*» [10: 46], «*I date the beginning of these violent times in our country*» [16: 20], «*...the grim realities which came one after another into view*» [16: c49], «*Thus much of the literature of this tragic century...*» [12: 24], «*In 1911, the Italian Government shocked and alarmed the sedate world of those days...*» [12: 71].

Характерним для В. Черчилля є використання низки епітетів, які посилюють образність його мови та допомагають створити певну атмосферу, наприклад неспокою: «*strange, prolonged, wailing noise*» [10: 358], бойового духу: «*a heavy, sharp, offensive French sword*» [10: 426], тривоги: «*We are left sad and sorrowful in the dark...*» [18: 3].

Колоритна своєрідність дискурсу формується також за допомогою образних порівнянь: «*...and only a few splendid butterflies, whose wings of blue and green change colour in the light, like shot silk, contrasted with the sternness of the landscape*» [17: 5], «*...a strange land, as tangled as the maze at Hampton Court, with mountains instead of hedges*» [17: 12], «*the broad graded road runs like a ribbon across the plain*» [17: 15].

Провідне місце у дискурсі рефлексії В. Черчилля належить метафорам, які не тільки мають когнітивний зміст, тобто передають інформацію автора про

аналізовані ним події, але й підвищують образність тексту. Наприклад, за допомогою низки метафор: «*As the sun of civilisation rose above the hills, the fair flowers of commerce unfolded, and the streams of supply and demand, hitherto congealed by the frost of barbarism, were thawed*» [17: 22] автор передає певні знання про суспільні відносини (унаслідок розвитку цивілізованого суспільства стає інтенсивнішою торгівля, а разом з нею попит і пропозиція, які сприяють її росту), крім того, лексеми на позначення природних явищ «*sun*», «*flowers*», «*streams*», «*frost*», які в даному випадку актуалізують сфери суспільних відносин, надають мові автора яскравості.

Слід відмітити, що образність стилю В. Черчилля інтенсифікується використанням прийому інтеграції різних стилістичних засобів та тропів в одному реченні (інверсія + персоніфікація + метафора; риторичне запитання + метафора; анафора + епітет; метафора + епітети). Наприклад, у міркуваннях про французький народ, який пройшов через п'ять війн, для передачі міри його страждань, В.Черчилль використовує інверсію (допоміжне дієслово «*had*» стоїть перед підметом), а поєднанням інверсії з персоніфікацією «*the towers of Notre Dame seen ... and heard ...*» та метафорою «*the thunder of their cannonade*», створює картину трагедії Франції: «*Five times in a hundred years, in 1814, 1815, 1870, 1914 and 1915, had the towers of Notre Dame seen the flash of Prussian guns and heard the thunder of their cannonade*» [10: 4].

Розглянемо приклад інтеграції риторичного запитання та метафори, яке дозволяє автору максимально посилити емоційність та образність висловлення своєї думки. Метафора «*darkness seemed loaded with the menace*» не тільки відображає емоційну напругу передчуття лиха, а й передає концептуальний зміст поняття «небезпека» – загрозу наближення війни, яка асоціюється у Черчилля з темрявою «*darkness*» (темрява > щось незрозуміле, невідоме > невідоме вселяє страх > страх – це передчуття небезпеки), а риторичне запитання, що починається фразою «*Who could fail ...?*» передає імпліцитну інформацію про впевненість автора в тому, що треба ретельно готуватися до наближення війни, буквально «Хто насмілиться не досягти успіху?»: «*Who*

could fail when the very darkness seemed loaded with the menace of approaching war ?»[16: 123].

Звертає на себе увагу використання В. Черчиллем повторів, що дозволяє йому не тільки відтворювати динамічність своїх міркувань, але й стисло передавати інформацію, наприклад про реальні політичні події, які відбулися у Франції за досить великий проміжок часу (1875 – 1911 роки): «*They remembered the preventive war which Bismark had sought to wage in 1875; they remembered the brutal threat which had driven Declasse from office in 1905; they had quaked at the Morocan menace in 1906, at the Bosnian dispute of 1908, and at the Agadir crisis of 1911*»[10: 5]. А за допомогою поєднання повтору (анафори) «*they remembered*» з лексемами лексико-семантичної групи «Страх»: «*war*», «*threat*», «*quake*», «*menace*» та з епітетом «*brutal*» увиразнюється трагізм зображуваної ситуації.

Розглянемо приклад поєднання в одному висловленні метафори та низки епітетів: «*Time after time the clouds had loomed up vague, menacing, constantly changing;...*» [16: 208]. Можливість якогось лиха, нещастя, катастрофи В. Черчилль передає метафорою «*clouds had loomed up*», а епітети «*vague, menacing, constantly changing*» посилюють відчуття небезпеки.

Висновок: Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що дискурс рефлексії В.Черчилля вирізняється унікальним способом володіння мовою та характеризується особливою епістемологією – синтезом суб'єктивності та документальності. Головними комунікативними характеристиками є інтеракціональність і логічність. Характерною рисою дискурсу рефлексії В.Черчилля також є образність.

Перспективою нашого дослідження може бути виявлення когнітивних характеристик дискурсу рефлексії.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Арутюнова Н. Д. Дискурс. // Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. Ред..В. Н. Ярцева] / Н. Д. Арутюнова. – М. : Сов. Энциклопедия, 1990. – С. 136 – 137.]

2. Арендт Г. Становище людини. /Г.Арендт. – Львів, 1999. – 243с.
3. Воробьева О.П. Текстовые категории и фактор адресата/ О.П. Воробьева. – К.: Высш. шк.,1993. – 200 с.
4. Петров В.В. Вступительная статья/ В.В.Петров, Ю.Н.Караулов// Дейк Г. А.ван. Язык. Познание. Коммуникация; пер. с англ. – М., 1989.- С. 5 – 11.
5. Роуз Н. Черчилль. Бурная жизнь/ Н.Роуз; Пер. С англ.. Е.Ф.Левиной. – М.: ООО «Издательство АСТ»,2003. – 448 с.
6. Сербенська О.А. Культура усного мовлення. Практикум.: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури,2004. – 216 с.)
7. Степанов Ю. С. В трехмерном пространстве языка : Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства / Ю. С. Степанов. – М. : «Наука», 1985. – 336с.
8. Черчилль У. Мои ранние годы: 1874 – 1990/ Уинстон Черчилль; Пер. с англ. Е.Осеневой, В.Харитоновой. – М.: Колибри, Азбука-Аттикус, 2012. – 368с.
9. Churchill Winston. My Early Life / W. Churchill. – London: Eland Publishing LTD., 2000. – 367p.
10. Churchill Winston. The Second World War.v.1. / W. Churchill. – Houghton Mifflin Company, 1985. – 724p.
11. Churchill Winston. The Second World War.v.2. / W. Churchill. – Houghton Mifflin Company, 1985. – 684p.
12. Churchill Winston. The Second World War.v.3. / W. Churchill. – Houghton Mifflin Company, 1985. – 818p.
13. Churchill Winston. The Second World War.v.4. / W. Churchill. – Houghton Mifflin Company, 1985. – 917p.
14. Churchill Winston. The Second World War.v.5. / W. Churchill. – Houghton Mifflin Company, 1985. – 673p.
15. Churchill Winston. The Second World War.v.6. / W. Churchill. – Houghton Mifflin Company, 1985. – 716p.
16. Churchill Winston. War Crisis. v.1/ W. Churchill/- London: Eland Publishing LTD., 2000. – 589p.

17. Churchill Winston. The Story of the Malakand Field Force / W. Churchill. –
Режим доступу: <http://archie.org/details/OOch>
18. Churchill Winston. The River War / W. Churchill. – Режим доступу:
<http://archie.org/details/OOch>

**Статтю опубліковано в Наукових записках. Випуск 130. – Серія:
Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград РВВ КДПУ ім.
В.Винченка, 2014. С. 213 – 217.**